

21. b. PRZEJĘCIE WŁADZY PRZEZ KOMUNISTÓW 1945 - 1947 r.

1. Udział wojsk polskich w końcowym etapie wojny – patrz temat „Polacy na frontach II wojny światowej”

2. Sytuacja polityczna na przełomie 1944 i 1945 r.

- a) Pod koniec 1944 r. odbyło się spotkanie przywódców polskiego podziemia w Piotrkowie Trybunalskim. Przedstawiciele PPP negatywnie odnosili się do propozycji ustępstw Stanisława Mikołajczyka (premiera rządu emigracyjnego) i ludowców. Chciano przede wszystkim przeczekać następną okupację.
- b) Wobec fiaska rozmów w Moskwie Stanisław Mikołajczyk podał się do dymisji (listopad 1944 r.) , a nowym premierem rządu emigracyjnego został **Tomasz Arciszewski**.
- c) **31.12.1944 r. PKWN przekształcił się w Rząd Tymczasowy**. Premierem został Edward Osóbka-Morawski
- d) Po aresztowaniu dowódcy AK – gen. Tadeusza „Bora” Komorowskiego nowym dowódcą AK został **Leopold Okulicki pseudonim „Niedźwiadek”**. Uważał on, że tylko bezpośredni konflikt między aliantami zachodnimi, a ZSRR może doprowadzić do wycofania się Armii Czerwonej z ziem polskich.
 - Wobec ciągłych aresztowań i deportacji ujawniających się żołnierzy, oficerów AK, oraz przedstawicieli polskiego podziemia, gen. Leopold Okulicki wydał **19 stycznia 1945 r. rozkaz o rozwiązaniu Armii Krajowej**. Część oficerów AK utworzyła **organizację „NIE”**, na czele której stanął **gen. Emil Fieldorf „Nil”**. Działała ona na obszarze na zachód od Wisły i miała charakter kadrowy (kadry oficerskie). Na wschód od Wisły działały organizacje o nazwie Ruch Oporu AK i Armia Krajowa Obywateli. Z połączenia Narodowej Organizacji Wojskowej (NOW) i Narodowych Sił Zbrojnych (NSZ) utworzono **Narodowy Związek Wojskowy (NZW)**.
 - Na wiosnę 1945 r. ze względu na wzmagający się terror, zaczęła rozwijać się **partyzantka niepodległościowa**. Sprzyjającym czynnikiem było przesunięcie się Armii Czerwonej w kierunku zachodnim. W Łódzkiem odtworzono 25 pułk AK, działały oddziały NZW i oddziały konspiracji poakowskiej. Udało się nawet wyzwolić część Lubelszczyzny, Podlasia i Białostocczyzny. Działała tam Białostocka Armia Krajowa Obywateli, V Wileńska Brygada AK działała w rejonie Puszczy Białowieskiej, partyzantka działała również na Podkarpaciu i Podhalu. Tam wstąpił się w szczególności oddział Józefa Karasia PS. „Ogień”.

3. Jałta a sprawa polska 4 – 11.02.1945 r.

Alianci udzielali nadal poparcia rządowi londyńskiemu, Stalin zaś uznawał Rząd Tymczasowy.

a) sprawa polska :

- **granica zachodnia** – Polska powinna otrzymać znaczne rozszerzenie terytorialne na zachodzie i północy. (Przeciwieństwie do konferencji teherańskiej nie określono dokładnie polskiej granicy zachodniej; Churchill i Roosevelt zrezygnowali z popierania rządu londyńskiego wobec polityki faktów dokonanych, którą prowadził Stalin – Armia Czerwona stacjonowała na ziemiach polskich, a Stalin popierał Rząd Tymczasowy).
- **granica wschodnia** – uściślono postanowienia z Teheranu – linia Curzona z odchyleniami na korzyść Polski od 5 – 8 km
- **rząd** – powinien powstać rząd oparty na szerokich podstawach przez reorganizację Rządu Tymczasowego; miał zostać poszerzony o „demokratycznych polityków z kraju i z zagranicy”. Nowy rząd będzie nosił nazwę Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej (TRJN). TRJN będzie zobowiązany do przeprowadzenia wolnych i suwerennych wyborów w jak najkrótszym czasie. (Sformułowanie „ugrupowanie demokratyczne” później komuniści wykorzystali na swoją korzyść).

b) sprawa Niemiec :

- po wojnie Niemcy będą okupowane przez USA, W. Brytanię, ZSRR i Francję w celu wypełnienia przez Niemcy postanowień przyszłej konferencji pokojowej
- kraj będzie podzielony na strefy okupacyjne a Berlin na sektory; strefa francuska zostanie wydzielona ze stref brytyjskiej i amerykańskiej
- całością okupacji będzie zarządzać Sojusznicza Rada Kontroli (SRK), w skład której wejdą dowódcy wojsk okupacyjnych poszczególnych stref
- nie rozstrzygnięto kwestii przyszłości Niemiec po zakończeniu okupacji

c) inne postanowienia:

- Organizacja Narodów Zjednoczonych zastąpi Ligę Narodów; konferencja założycielska odbędzie się w San Francisco 25.04.1945 r.
- ZSRR wypowie wojnę Japonii najpóźniej w 3 miesiące po zakończeniu wojny w Europie. Po wojnie ZSRR otrzyma Wyspy Kurylskie, południowy Sachalin i Port Arthur – baza radzieckiej marynarki wojennej
- Chiny otrzymają Mandżurię

Polityka faktów dokonanych Stalina zwyciężyła. Alianci nie zamierzali się bić za Polskę. Zgodzili się by podstawę nowego rządu stanowił komunistyczny Rząd Tymczasowy. Sformułowanie „demokratyczni politycy” jest mało precyzyjne – to komuniści decydowali, który polityk jest czy nie jest demokratą. Jedyną nadzieją było przeprowadzenie wolnych wyborów. Stanisław Mikołajczyk i jego Stronnictwo Ludowe (SL) uznali uchwały jałtańskie i postanowili przystąpić do walki wyborczej. Byli pewni, że w 1945 r. komuniści nie są w stanie wygrać wyborów.

4. Aresztowanie i proces szesnastu przywódców Polskiego Państwa Podziemnego.

Dowódcą NKWD na ziemiach polskich był gen. Iwan Sierow. Wiosną 1945 r. podjął on grę, której celem było rozbięcie polskiego podziemia. W jego imieniu wystąpił pułkownik gwardii Pimienow, który zaprosił przywódców Polskiego Państwa Podziemnego (PPP) na rozmowy. Delegat Rządu na Kraj Jan Stanisław Jankowski oraz dowódca AK gen. Okulicki przyjęli zaproszenie na rozmowy, ze względu na naciski brytyjskie. Wstępne spotkanie miało miejsce w Pruszkowie. Używając podstępu **27 marca 1945 r. NKWD aresztowało przywódców PPP** (m.in. gen. Leopolda Okulickiego, Delegata Rządu na Kraj Jana Stanisława Jankowskiego i Kazimierza Pużaka) i wywiozło do Moskwy. Aresztowano łącznie 16 przywódców PPP.

5. Powstanie TRJN – 28.06.1945 r.

Z obozu londyńskiego do rozmów w Moskwie, w sprawie utworzenia nowego, koalicyjnego rządu, przystąpili ludowcy ze Stanisławem Mikołajczykiem, oraz część PPS-u z Janem Stańczykiem i Antonim Kołodziejem. Rozmowy toczyły się w dniach 17 – 21 czerwca 1945 r. W tym samym czasie w Moskwie rozpoczął się proces 16 przywódców PPP (początek procesu – 18.06.1945 r.). Była to presja, którą wywierano na polityków londyńskich. Ostatecznie prezydent Krajowej Rady Narodowej (KRN) powołał **28 czerwca 1945 r. Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej (TRJN)**. Premierem TRJN został **Edward Osóbka Morawski**; wicepremierami: Władysław Gomółka (PPR) i Stanisław Mikołajczyk (SL). W TRJN przewagę mieli komuniści, którzy na 21 ministerstw uzyskali 17. 5 lipca 1945 r. rządy USA, W. Brytanii uznały TRJN.

6. Proces szesnastu rozpoczął się 18.06.1945 r.

Przywódców PPP oskarżono o „wrogi stosunek do ZSRR”, „traktowanie obecności Armii Czerwonej w Polsce jako okupacji”, stworzenie tajnej niepodległościowej organizacji „NIE”, „działalność terrorystyczną na tyłach Armii Czerwonej”. Był to typowy proces pokazowy. Gen. Leopold Okulicki został skazany na 10 lat więzienia. Delegat Jan Stanisław Jankowski został skazany na 8 lat. Wicepremierzy Bień i Jasiukowicz na 5 lat; reszta uzyskała wyroki kilku miesięcy więzienia. Wyroki były wyjątkowo łagodne jak na system sprawiedliwości ZSRR. Było to jednak złudzenie. Generał Okulicki i Delegat Jankowski nigdy tego więzienia nie opuścili.

7. Konferencja Wielkiej Trójki w Poczdamie 17.07. – 2.08. 1945 r.

a) sprawa polska:

- **granica zachodnia** – do Polski włączono większą część Prus Wschodnich (Warmia, i Mazury) z wyjątkiem terenów z Królewcem, które oddano ZSRR, oraz obszar dawnego Wolnego Miasta Gdańska.
Ziemie na wschód od Odry i Nysy Łużyckiej zostały oddane Polsce w zarząd administracyjny do czasu zwołania konferencji pokojowej, która miała zadecydować o ich przynależności.
- **granica wschodnia** – potwierdzono linię Curzona (mniej więcej linia rzeki Bug).
- Układ zakładał wysiedlenie ludności niemieckiej z tych terenów i jej przesiedlenie do radzieckiej i angielskiej strefy okupacyjnej w Niemczech.
Niestety kwestia granic pozostała otwarta, gdyż konferencja pokojowa w sprawie Niemiec nigdy się nie odbyła.

b) sprawa Niemiec:

- utworzono Sojuszniczą Radę Kontroli z siedzibą w Berlinie
- podział Niemiec na 4 strefy okupacyjne: wschodnia – radziecka, północno – zachodnia – brytyjska, środkowo – zachodnia – francuska, południowo – zachodnia – amerykańska. Również Austria została podzielona na 4 strefy, a Berlin i Wiedeń na 4 sektory
- celem okupacji Niemiec tzw. 4xD: demilitaryzacja – rozbrojenie, demonopolizacja – rozbicie wielkich monopolii, demokratyzacja i denazyfikacja – usunięcie wszystkich wpływów nazistowskich urzędów, stowarzyszeń itp.
- odszkodowania – nie ustalono ogólnej kwoty odszkodowań; roszczenia ZSRR zostaną zaspokojone poprzez konfiskatę dóbr z radzieckiej strefy okupacyjnej + 10% zbędnego wyposażenia przemysłowego ze stref zachodnich + 15% wyposażenia ze stref zachodnich w zamian za dostawę surowców i żywności; ZSRR ze swojej części odszkodowań uiszczy roszczenia Polski, państwa zachodnie ze swoich stref uiszcza roszczenia pozostałych państw
- zmiany terytorialne – część Prus Wschodnich z Królewcem zostaje przyłączona do ZSRR, obszary na wschód od rzek Odra i Nysa Łużycka zostaną oddane Polsce w zarząd administracyjny; ludność niemiecka z terenów Czechosłowacji, Węgier i Polski zostanie przesiedlona do Niemiec
- gospodarka - Niemcy będą traktowane jako gospodarcza całość, nacisk położony na rozwój rolnictwa i przemysł pokojowy
- ściganie i ukaranie zbrodniarzy hitlerowskich

c) inne postanowienia:

- utworzono Radę Ministrów Spraw Zagranicznych Pięciu Mocarstw (dla świata) i Czterech Mocarstw (dla Europy) w celu przygotowania traktatów pokojowych z Niemcami i ich sojusznikami.

8. Nowa Polska w 1945 r. – zobacz temat „Polska w nowych granicach”.

9. Postawy polskiego społeczeństwa w nowej sytuacji politycznej

a) partie polityczne w 1945 r.

Po powołaniu TRJN na ziemiach polskich zaczęły się formować nowe partie polityczne. Oprócz **koncesjonowanych (przez władze komunistyczne) nowej PPS, SD, nowego SL i PPR** legalizację uzyskało również Stronnictwo Ludowe Stanisława Mikołajczyka. Zostało ono zalegalizowane w sierpniu 1945 r. pod nazwą **Polskie Stronnictwo Ludowe (PSL)**. Początkowo na jego czele stanął Wincenty Witos, później Stanisław Mikołajczyk. W lipcu 1945 r. legalizację uzyskało również **Stronnictwo Pracy (SP)**. Oficjalnie zgodę na działalność uzyskało dopiero w listopadzie 1945 r. wówczas gdy 50% miejsc w Komitecie Wykonawczym przekazało pro-lewicowemu Stronnictwu Zrywu Narodowego Feliksa Widy-Wirskiego i Zygmunta Felczaka. Na czele SP stał Karol Popiel. Ujawniający się działacze PPS-u nie utworzyli odrębnej partii. Formalnie w styczniu 1946 r.

nastąpiło oficjalne **połączenie nowej PPS z podziemnym PPS-WRN**. Na czele tak przekształconej PPS stał Józef Cyrankiewicz, Edward Osóbka Morawski oraz Bolesław Drobner. Stronnictwo Narodowe (SN) nie uzyskało zgody na legalną działalność.

b) legalna opozycja

- PSL Stanisława Mikołajczyka
- SP Karola Popiela
- działacze katolicyści skupieni wokół „Tygodnika Powszechnego”, którego naczelnym redaktorem został Jerzy Turowicz. Byli oni skupieni wokół arcybiskupa krakowskiego Adama Sapiehy.

c) opozycja nielegalna:

- organizacja „**NIE**” – została rozbita jeszcze w 1945 r.
- **Delegatura Sił Zbrojnych na Kraj** na czele z płk Janem Rzepeckim 7.05. – 6.08.1945 r. – powstała z inicjatywy Naczelnego Wodza gen. Władysława Andersa. Została rozwiązana ze względu na jej rozpracowanie przez siły bezpieczeństwa.
- **Zrzeszenie Wolność i Niepodległość (WiN)** – utworzone 2.09.1945 r. z inicjatywy płk Jana Rzepeckiego jako cywilny ruch społeczno – polityczny, którego celem będzie działalność propagandowa i wywiadowcza. Do końca 1945 r. WiN został rozpracowany przez służby bezpieczeństwa, a płk Rzepecki aresztowany
- na ziemiach pol. działały oddziały AK, które chciały walczyć z komunizmem i czekały na reakcję Zachodu. Kontrolowały Podkarpacie, Lubelszczyznę, Kielecczyznę, Białostocczyznę. Partyzantka antykomunistyczna działała jeszcze na początku lat 50-ych. (Władze nazywały ją „bandami”).
- Narodowe Siły Zbrojne (NSZ) i Narodowa Organizacja Wojskowa (NOW) połączyły się tworząc **Narodowe Zjednoczenie Wojskowe (NZW)**.
- **Ukraińska Powstańcza Armia (UPA)** - Ukraińcy walczyli o utworzenie własnego państwa. Po zabiciu w Bieszczadach gen. Karola Świerczewskiego w 1947 r. władze podjęły przeciwko Ukraińcom **akcję „Wisła”**. Polegała na przesiedleniu Ukraińców, łemków itp. z południowo – wschodniej Polski na ziemie zachodnie lub do ZSRR

9. Referendum ludowe 30.06.1946 r.

TRJN miał w jak najkrótszym czasie przeprowadzić wolne wybory. PPR starała się jak najbardziej odsunąć ich termin gdyż zdawała sobie że nie ma szans wygrać wolnych i nieskrępowanych wyborów. Na początku 1946 r. komuniści zaproponowali przeprowadzenie referendum. KRN przyjęła ustawę o przeprowadzeniu referendum 27.04.1946 r. Referendum miało na celu: wykazanie jedności społeczeństwa i zaufania do rządzących władz, uniemożliwienie opinii społecznej wyrażenia zdania na temat sytuacji kraju, odwleczenie terminu wyborów i wypróbowanie metod politycznych, które chciano wykorzystać podczas wyborów. Pytania zostały zredagowane tak by uzyskać na nie odpowiedzi pozytywne. Nie poruszono przy tym spraw najważniejszych i najbardziej istotnych dla kraju. Zgodnie z ustawą KRN **społeczeństwo miało odpowiedzieć na trzy pytania:**

- (1) Czy jesteś za zniesieniem Senatu ?
- (2) Czy jesteś za utrwaleniem reform społeczno—gospodarczych ?
- (3) Czy chcesz utrwalenia granicy zachodniej Polski na Odrze i Nysie Łużyckiej ?

PSL Mikołajczyka wzywało do głosowania „NIE” na pierwsze pytanie (najmniej istotne). Referendum odbyło się 30.06.1946 r. **Zgodnie z oficjalnymi danymi** wzięło w nim udział ok. 85% uprawnionych do głosowania, a olbrzymia część społeczeństwa odpowiedziała „TAK” na wszystkie trzy pytania. PSL udało się obliczyć głosy z Krakowa: na (1) pytanie padło tam 83,3 % odpowiedzi „NIE”, na (2) pytanie — 59% odpowiedzi „NIE”, i tylko na 3 pytanie 70 % głosujących odpowiedziało „TAK”. Na tej podstawie stwierdza się, że na pytanie dotyczące Senatu większość głosujących odpowiedziała „NIE”. Zarówno PSL jak ambasadorzy W. Brytanii i USA złożyli protest przeciwko

sfalszowaniu wyników referendum. Oskarżono ich o mieszanie się w wewnętrzne sprawy państwa polskiego.

10. Wybory 19.01.1947 r.

Gdy okazało się, że państwa zachodnie nie podejmą żadnych działań oprócz protestów, komuniści przystąpili do przygotowywania przejęcia całej władzy. Wyznaczono termin wyborów na 19. 01.1947 r. Wybory miały zostać przeprowadzone na podstawie ordynacji wyborczej z 1922 r., do której jednak wprowadzono liczne zmiany, które dawały liczne możliwości nadużyć i fałszerstw (przede wszystkim urzędnicy mogli nadużywać swojej władzy, wojsko mogło głosować na rozkaz, a głosy mogły być podmieniane w drodze z obwodowych komisji wyborczych do Komisji Centralnej.

Do wyborów przystąpiły:

- Blok Stronnictw Demokratycznych (PPS, PPR, SL, SD)
- PSL Mikołajczyka,
- SP
- PSL „Nowe Wyzwolenie”.

19.01.1947 r. odbyły się wybory Zgodnie z **oficjalnymi danymi**: przystąpiło do nich 89,9% uprawnionych do głosowania,

- na Blok Stronnictw Demokratycznych miało paść 80,1% głosów,
- aa PSL — 10,3% głosów,
- na SP — 4,7% głosów
- na PSL — Nowe Wyzwolenie — 3,5 % głosów.

Wybory zostały sfalszowane — Mikołajczyk oceniał, że na PSL padło przeciętnie 74 % głosów. Na podstawie wyborów powołano Sejm Ustawodawczy, w którym PSL Mikołajczyka uzyskał tylko 27 mandatów podczas gdy Blok Stronnictw Demokratycznych – 394.

5.02.1947 r. Sejm Ustawodawczy wybrał **Bolesława Bieruta na prezydenta państwa** (jedeny kandydat). 6.02.1947 r. powołano **nowy rząd**, na czele którego stanął **Józef Cyrankiewicz** z PPS. Z rządu odszedł Stanisław Mikołajczyk. W składzie rządu znaleźli się tylko przedstawiciele partii Bloku, przy tym komuniści kontrolowali wszystkie resorty.

19.02.1947 r. Sejm Ustawodawczy uchwalił Małą konstytucję

- nowym organem władzy została Rada Państwa (wzorowana na ZSRR) - przejęła funkcje Prezydium KRN, łączyła uprawnienia władzy ustawodawczej i wykonawczej. W jej skład weszli: prezydent, marszałek, wicemarszałkowie sejmu, prezes Najwyższej Izby Kontroli (NIK) Radą kierował Prezydent Bolesław Bierut. Radzie Państwa podporządkowały się rady narodowe (teoretycznie samorządy terytorialne).
- rozszerzała uprawnienia władzy wykonawczej – prezydenta i rządu
- wprowadzała nowy ustrój państwa – demokrację ludową

21.02.1947 uchwalono ustawę o przestrzeganiu i rozwijaniu praw i swobód demokratycznych, zgodnie z którą wolności nie mogą być nadużywane na szkodę państwa ludowego, co dawało władzom prawo prześladowania przeciwników politycznych.